

ADABIY ASARLAR MAZMUNIDAGI GUMANISTIK G'OYALAR

Jabborov Baxrom Abdurasulovich

Xo'jand davlat universiteti dotsenti

S.S.Sharipova

SamDChTI o'qituvchisi

Sh.R.Istamova

SamDChTI o'qituvchisi

Annotatsiya. Gumanizm - insonni jamiyat markaziga qo'yadigan falsafiy, axloqiy va madaniy qarashlar tizimidir. U insonning aql-zakovati, erkinligi, axloqiy qadr-qimmati va ijodiy salohiyatiga ishonadi. Insonparvarlik qarashlari odamlar o'rtasida mehr-oqibat, adolat, haqiqat, ezgulikni targ'ib qiladi. Adabiyotda insonparvarlik g'oyalari, asosan, inson tabiatiga chuqur qiziqish, uni anglash va qadrlashga intilish orqali ifodalanadi. Yozuvchi ijodida insonning ichki kechinmalari, orzu-umidlari, ruhiy izlanishlari, axloqiy tanlovlari orqali insonparvarlik mazmuni ochiladi.

Kalit so'zlar: insonparvarlik g'oyasi, humanizm, humanistik g'oyalar, ezgulik, ma'naviy qadriyatlar, erkin fikrlash.

Klassik adabiyot insoniyat tafakkurining yuksak badiiy va falsafiy yutuqlarini o'zida mujassam etgan muhim merosdir. Bu adabiyotning asosiy vazifasi insonni anglash, uni tarbiyalash, jamiyatdagi o'rnini aniqlashdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, mumtoz adabiyotda insonparvarlik g'oyasi asosiy o'rinni egallaydi. Bu g'oya Yevropa va Sharq adabiyotida, ayniqsa Uyg'onish davridan boshlab keng rivojlandi. Ushbu maqolada mumtoz adabiyotdagi gumanistik g'oyalar mazmuni va ularning adabiy-estetik, ijtimoiy-falsafiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Insoniyat tarixidagi eng muhim qadriyatlardan biri insonning o'zi, uning sha'ni, qadr-qimmati, erkin fikri bo'lgan. Bu tushunchalarning badiiy ifodasi adabiyotda asosan insonparvarlik g'oyasi orqali o'z aksini topgan. Gumanizm – insonparvarlikka asoslangan,

inson manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yish, ma'naviyat va axloqni qadrlaydigan falsafiy-ijodiy yo'nalishdir. Adabiy asarlar orqali bu fikr nafaqat ifodalanadi, balki o'quvchi dunyoqarashiga ham chuqur ta'sir ko'rsatadi. Xususan, Alisher Navoiy, Lev Tolstoy, Uilyam Shekspir kabi buyuk adiblar ijodida insonparvarlik nafaqat mavzu, balki badiiy-estetik tafakkurning bosh mezoni sifatida ham namoyon bo'ladi.

Yevropa Uyg'onish davri keng tarqalgan va kuchli gumanistik g'oyalar davri bo'lib, bu davrda adabiyotda insonparvarlik, erkin fikrlash, ma'naviy barkamollik qadriyatlari targ'ib qilindi. Bu davr yozuvchilari insonning ichki dunyosi, uning axloqiy tanlovi, ijtimoiy voqelik bilan to'qnashuvini alohida ta'kidlaganlar. Uilyam Shekspir asarlarida inson tabiatining murakkabligi, uning ichki kechinmalari, shaxsiy erkinlik va axloqiy mas'uliyat chuqur o'rganiladi. Masalan, "Gamlet" tragediyasida bosh qahramonning mashhur "bo'lish yoki bo'lmaslik" savoli – insonning hayot va o'lim, haqiqat va yolg'on, adolat va adolatsizlik o'rtasidagi abadiy kurashini ifodalaydi. Bu insonni falsafiy fikrlaydigan va axloqiy tanlovlar qiladigan mavjudot sifatida ko'rsatuvchi gumanistik yondashuvning yorqin namunasi.

Ming yillar davomida adabiyot tarixida chuqur iz qoldirgan yana bir asar Migel de Servantesning "Don Kixot" romanidir. Muallif Don Kixot obrazi orqali insoniyatning ezgulik va adolatga intilishi, ideallar uchun kurashga sodiqligini aks ettiradi. Don Kixot haqiqiy hayotdan yiroq, ammo pokiza va ezgu niyatlar bilan yashaydigan insonning ramzidir. Uning qilmishlari jamiyat tomonidan kulgili yoki "jinnilik" sifatida qabul qilinsa-da, muallif uni ma'naviy jihatdan ustunlikka ega qahramon sifatida tasvirlaydi. Bu insonparvarlik tafakkurida insoniy qadriyatlar, orzu va ideallarning ustuvorligini ko'rsatadi.

Lev Tolstoy ijodi XIX asr oxiri Yevropa adabiyotida insonparvarlik ruhining teran ifodasidir. "Tirik murda" yoki "Anna Karenina" romanlarida insonning ichki dramasi, jamiyat tazyiqi ostidagi ruhiy ezilish holatlari tasvirlangan. Xususan, Tolstoy asarlarida insonning ma'naviy uyg'onishi, uning "men"ini topishga intilish insonparvarlik tafakkuri

markazida turadi. U hayotning mazmun-mohiyatini, insonning o'z vijdoni bilan to'qnashuvini adabiy san'at orqali falsafiy darajaga olib chiqadi.

Bu asarlar orqali Yevropa klassik adiblari ijodida insonparvarlik nafaqat mavzu yoki g'oya, balki butun asarning ichki tuzilishini, obrazlar tizimini, muallif pozitsiyasini belgilab beruvchi bosh mezon bo'lib xizmat qilganini ko'rish mumkin.

Yana bir yozuvchi Viktor Gyugo bo'lib, uning "Go'zal va jonivor", "Jinoyat va jazo" kabi asarlari ham insonparvarlikning yorqin namunasidir. Xususan, "Go'zal va jonivor"da insonni tashqi ko'rinishiga emas, balki ichki go'zalligiga, qalbi pokligiga qarab baho berish zarurligi targ'ib qilinadi. Bu gumanistik adabiyotning asosiy tamoyillaridan biridir.

Xulosa

Klassik Yevropa adabiyotida insonparvarlik g'oyasi insonga chuqur hurmat, uning iroda erkinligi, axloqiy tanlash, uning ma'naviy olamini anglashga intilishda namoyon bo'ladi. Shekspir, Servantes, Tolstoy kabi yozuvchilarning asarlari nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham dolzarbligicha qolmoqda. Bu asarlar kitobxonni hayot murakkabliklari haqida teran fikrlashga undaydi, insonparvarlik, adolat, haqiqatga sadoqat kabi abadiy qadriyatlarni targ'ib qiladi. Gumanistik g'oyalar nafaqat adabiyotning ma'naviy asosidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sirojiddinov Sh. Alisher Navoiy manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili. -T.: Akademnashr. 2011.
2. КуроновД., МамажоновЗ., ШералиеваМ. Адабиётшунослик луғати. –Т.: Академнашр. 2013.
3. Жизнь Пушкина рассказанная им самим и его современниками.— Москва: Правда, 1987. Т. 2.
4. Charles G. Nauert – Humanism and the Culture of Renaissance Europe
5. Stephen Greenblatt – Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare
6. Jill Kraye (ed.) – The Cambridge Companion to Renaissance Humanism

7. https://en.wikipedia.org/wiki/Renaissance_humanism
8. <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/european-humanism/humanists-and-europe/humanists-and-europe>